

Kriza univerze

Številne razprave, ki jih je sprožila kriza univerze, se osredotočajo predvsem na administrativna in finančna vprašanja: univerza naj bi imela premajhna pooblastila glede na svoje članice, s tem povezano pa tudi skrajno omejeno možnost distribucije financ, ki si jo je pridržala država (ministrstvo za šolstvo in šport) in tako okrnila univerzitetno avtonomijo. Prav vsebina teh vprašanj pa kaže na globlje korenine krize. Vprašanja so namreč omejena na administrativno-finančno sfero, tako da je očitno, da gre za politični boj, za problem redistribucije moči. V tem smislu univerza ne odstopa od splošne usmeritve postsocialističnih družb, ki jo zaznamuje divje olastninjenje (oziroma novo razlaščenje), razredno razslojevanje, partitokracija in kultura komercializma. Univerza pa po svojem pojmu – na kar kaže tudi ime – ni le institucija, kjer se dogajajo administrativno-finančni transferi: univerza je mesto invencije in ohranitve racionalnosti, je skupnost študentov in učiteljev/raziskovalcev. Zakaj je potem tako malo govora o teh temeljnih aspektih univerze? Najprej zaradi tega, ker so (zaenkrat) irelevantna za politične boje in delitev administrativne moči. Na stranski tir se odrinejo s pripombo, da je to pač samoumevno. Na ta način pa je institucija oropana svoje vsebine: tisto, kar je samoumevno, ne more biti predmet problematizacij, izboljšav, eksperimentov in ustvarjalnosti. Ostane le okostje, in princip univerze je tako njena okostenelost. Tu je zdaj univerza primerljiva s cerkvijo in vojaško organizacijo, kjer je vsebina podrejena ritualom, ki so namenjeni posvetitvi hierarhije in avtoritarnih razmerij. Tudi na univerzi je avtoriteto uma zamenjala avtoritarnost hierarhije. Nič novega, saj je že Bacon pisal o adeptih tradicije, ki "najprej verjamejo, da drugi vedo, česar oni ne vedo; potem pa, da oni sami vedo, česar ne vedo. Lahkovernost pa, nejevolja nad dvomom, nepremišljenost v odgovorih, bahanje z izobrazbo, sram pred oporekanjem, zainteresiranost, nemarnost v lastnem raziskovanju, fetišizem besed, ostajanje zgolj pri delnih spoznanjih: to in podobno je preprečilo srečni zakon človeškega razuma z naravo stvari in ga v zameno zvezalo s praznimi pojmi in nenačrtnimi eksperimenti: lahko si predstavljamo plodove in potomstvo tako hvale vredne povezave."

Preseganje krize univerze zato vodi prek refleksije njene umne funkcije (univerzalnosti) ter pogojev in načinov študija.

Za univerzo je vprašanje uma predvsem vprašanje znanosti, čeprav si ne gre domišljati, da je umnost zvedljiva na znanost (znanost je mogoče vpreči v iracionalne funkcije). Prav v tem vprašanju pa smo priče korenitim spremembam. Postmoderna razdobi enoten pojem uma, s tem pa tudi znanosti. Stari epistemološki modeli se sesujejo kot berlinski zid. Sesutje zidu pa ni bila le komunalno-urbanistična težava, temveč naloga nove evropske identitete (ki jo ta, žal, rešuje z novimi zidovi). Premisliti je treba nove epistemološke modele in smiselno preurediti kriterije znanosti. Če ni enotnega pojma uma, če ni enotnih principov znanosti, potem ne morejo obstajati enotni kriteriji znanosti. Temu primerno, na podlagi filozofsko poglobljene in z drugimi strokami podprte razprave, se mora reorganizirati tudi univerza. Medicinska pamet ne more presojati vseh habilitacijskih postopkov. Kemik ne more soditi o primernosti nekega etnologa, ekonomist ne o fiziku. Takšna pisana družčina ne more biti resna habilitacijska komisija, ker lahko presoja le formalne (oblika vloge, popolnost dokumentacije) ali skrajno subjektivne (nekdo je prestar, drug pregrd) kriterije, ne upošteva pa strokovnih (t. j. strokovna poročila) oz. jih podreja subjektivno-političnim "kriterijem".

Na "kriterije" se ni treba sklicevati kot na politični argument v univerzitetnem politikantstvu, temveč jih je treba domisliti na temeljih sodobnega razumevanja razdrobljenih znanosti. Nekatere vede (medicina, strojništvo) so tehnično usmerjene in jih sodimo po materialnih učinkih, druge so teoretske, ker opisujejo dejstva v luči ideje o resnici, predmeta raziskav pa ne spreminjajo (fizika, astronomija), tretje so praktične, ker opisujejo simbolno strukturo, v katero so vpletene, že njihov

opis pa pomeni novo strukturiranje (sociologija, pravo). Spontana "filozofija" naših strokovnjakov se še vedno drži epistemološkega modela, ki je veljal do konca 19. stoletja in je za paradigmo jemal newtonovsko fiziko. Kriteriji naravoslovja so "samoumevno" tudi kriteriji znanstvenosti za vse druge. To pa ni nič drugega kot novo scientistično praznoverje. Metodologija, ki se naslanja na napačne predpostavke, še ne more zagotoviti znanstvene veljavnosti (astrologija). Družboslovje, ki pristaja na naravoslovno-tehnične kriterije, je psevdoznanost, tisti pa, ki ga v to silijo, so novodobna inkvizicija. Od tod podobnost med univerzo in cerkvijo in od tod takšna strast do ceremonialnosti, odličnosti, blišča in ritualov na univerzi.

Vzemimo za primer točkovanje bibliografije. Naravoslovne revije objavljajo raziskovalne dosežke, ki – pesniško rečeno – "osvetlujejo resnico". Uredniški odbori in recenzentski postopki so načeloma nevtralni, stremi se k objektivnosti. Inštituti morajo pogosto objave plačati, članki pa se spremljajo s sistemom indeksacij citiranosti (npr. SCI). Družboslovne revije največkrat združujejo somišljenike in so pogosto zbirališča določenih teoretskih smeri in šol. Teksti, ki se objavljajo, ne prispevajo k "razkrivanju objektivne resnice", temveč k sooblikovanju kulture ("resnica" se ne odkriva, temveč "proizvaja"). Teksti se spremljajo s povzetki, indeksacije citiranosti pa so dvomljive in zavajajoče (npr. SSCI). Dovolj se je sprehoditi v NUK in pogledati, katere revije so vključene v omenjeno indeksacijo (velika večina publikacij – tudi psevdoznanstvenih – je iz ZDA, Kanade, Avstralije in Nove Zelandije), da spoznamo, da se glavni tok humanističnih in družboslovnih dogajanj (Francija, Nemčija itd.) ni vključil v ta mehanizem. Kljub temu je pohvalno, da se tudi nekatere slovenske in druge vzhodnoevropske revije odločajo za vključitev v te sisteme. Zanimivo pa je, da preverjanje pokaže, da ni bil indeksiran noben članek teh revij, ki naj bi jih formalno indeksirali. Dokler se ne bodo v te sisteme vključile ključne relevantne revije, je jasno, da so komajda veljavni le za anglosaksonski svet, če pa jih kot habilitacijske kriterije vsiljujejo slovenskim humanistom in družboslovcem, pa je treba jasno reči, da gre za psevdoznanstvene kriterije, ki izražajo hlapčevsko modo amerikanizacije, analogno tisti, ki se je leta 1947 navduševala nad vsem, kar je sovjetsko. Žalostno je, kako so na nekaterih fakultetah družboslovci podlegli pritiskom naravoslovnih kolegov za vključevanje teh indeksacij (SSCI), zdaj pa stokajo, da ne bodo mogli napredovati, ker nobena za njih relevantna revija ne pozna teh mehanizmov, njihova stroka in sploh socialne vede pa v liberalno-komercializiranih družbah zunaj zahodne Evrope ne obstajajo oz. so slabo razvite. Navidez objektivni kriteriji so tako v funkciji zaviranja stroke in ne spodbujanja kakovosti. Kako je lahko prišlo do tega? Če odštejemo administrativne absurde, ki jih omogočata zakon in statut, in srednjeveško načelo "ekscelentnosti" in s tem povezanih ceremonij, potem je ključni vzrok to, da se nihče ne sprašuje po tem, kaj je znanost, oz. pravičneje, kaj so znanosti, in kateri so relevantni kriteriji za njihov napredek v okviru univerze. Znanost ne more biti samoumevna predpostavka, ki se oblikuje v živi fosil Znanosti, s katero ima vsak v mislih svojo stroko, druge pa zaničuje, ker ne zadoščajo njegovim kriterijem. Obenem sam ne vidi, da tudi njegova znanost ne zadošča kriterijem drugih, ki jih preprosto spregleda v drži izključevanja, ki mu jo omogoča dozdevna lastna, z univerzitetnimi rituali podeljena "ekscelentnost".

Karl R. Popper je primeren avtor za začetek refleksije o znanosti, ki naj bi se v svojem samorazumevanju postavila na bolj realno in skromno podlago kot zmotljivo in ovrgljivo vedenje. Njegovo delo je najbrž res že marsikje zastarelo in naivno, zlasti v prepričanju o enotnosti znanosti, kjer mu je za vzor naravoslovje. Njegovo enačenje uma z znanstvenim napredkom je nevarno in ne more prispevati k deklarirani odprti družbi, njegovo branje Platona in Hegla je naravnost škandalozno neznanstveno, Kanta bere zelo enostransko selektivno, pri kritiki neznanstvene heglavske metafizike se naslanja na Schopenhauerjeve in Kierkegaardove zmerljivke, pojem historicizma pa ne loči od pojma historične konkretizacije. Kljub temu pomeni njegovo obsežno delo vogelni kamen premisleka, ki se ga bo morala lotiti univerzitetna skupnost, če bo hotela zaslužiti to starodavno in častivredno ime zgradbe racionalnosti.

Darij Zadnikar